JUNI 2020
ARBEIDSTIJD-RECHTEN (ORA'S)

Een nieuwe grondslag voor sociale zekerheid

Arbeidstijdrechten verbinden de arbeidsmarkt met de sociale zekerheid. Alle burgers ontvangen gelijke rechten op arbeidstijd. Deze rechten zijn tijdseenheden die een basisloon of basisinkomen vertegenwoordigen. Ze kunnen verhandeld worden en omgezet worden in speciale digitale munt: de Ora. Ora-economieen zijn in staat de financiele markten te hervormen en maken een snelle transformatie naar een sociale en cyclisch economie mogelijk.

HET MENSELIJK VERMOGEN

Nieuw: tijdrechten!

Sociale zekerheid en arbeidsmarkt geintegreerd

Innovatief en Effectief

Eenvoudig en uitvoerbaar

Hervormt de economie

HET MENSELIJK VERMOGEN

Tijdschrift
Voor verbeelding

Boek
Blog

Downloads

Twitter/Facebook

TEN GELEIDE NUMMER JUNI 2020

Het derde nummer van “Het menselijk vermogen” – tijdschrift voor verbeelding – ontwerpt voor het nieuwe Europa van Thomas Piketty een nieuwe arbeidsmarkt en sociale zekerheid. In een manifest, mede door Thomas Piketty opgesteld, gepubliceerd op de website www.tdem.eu, schets hij een nieuwe Europa dat bestaat uit twee delen: een nieuw verdrag van Europa en een nieuw budget en belastingen voor Europa. In het nieuwe verdrag wordt vastgelegd dat de deelnemende landen van Europa, niet noodzakelijkerwijs alle lidstaten van de EU, een nieuwe Europese ‘Assembly’ zullen vormen, naast het Europees parlement, waarin nationale parlementariërs zitting zullen nemen. De vergadering krijgt de beschikking voor een nieuw budget dat wordt verkregen uit 4 nieuwe Europese belastingen die aanvullend zijn op de nationale belastingstelsels. De besteding van het budget is gericht op het verkleinen van de ongelijkheid in Europa in het bijzonder het stimuleren van onderwijs. De vier nieuwe belastingen in het manifest zijn een progressieve inkomstenbelasting en een progressieve vermogensbelasting voor particulieren en een CO2 belasting voor bedrijven en een extra belasting voor grote bedrijven.

De ideeën zijn gedurfd, vernieuwend en prikkelend maar missen de kracht van de verbeelding. En mede daardoor dragen ze ook de kiem voor mislukking in zich. Om Europa echt te vernieuwen is een visie nodig die dieper ingrijpt in de bestaande structuren van onze samenlevingen; een visie die hoop en inspiratie geeft aan velen. In het eerste nummer heb ik het voorstel uitgewerkt een de inkomsten en vermogensbelasting samen te voegen tot een nieuwe type belasting: de vermogens groei belasting. In het tweede nummer verdiepten we ons in een nieuwe belasting voor bedrijven, die de door Piketty voorgestelde winstbelasting voor grote bedrijven en de CO2 belasting kan vervangen. In dit derde nummer zullen we de arbeidsmarkt en sociale zekerheid integreren met het nieuwe belastingstelsel. Daarvoor zullen een heel nieuw, innovatief instrument opvoeren: arbeidstijdrechten.

Johannes WH Janssen

Arbeidstijdrechten (Ora's)

Een sociale zekerheidstelsel voor de Europese Unie

Inleiding

Piketty en anderen schreven in 2018 op www.tdem.eu een manifest om de EU te transformeren. Het bevat twee hoofdpunten: een nieuw verdrag tussen Europese staten genaamd 'Verdrag betreffende de democratisering van het economische en sociale bestuur van de Europese Unie' (TDEM) waarin een nieuwe 'Parlement' wordt opgezet en een 'budget voor Europa' dat gevormd wordt door nieuwe belastingen en door deze nieuwe parlementaire vergadering zal worden besteed. Het budget voor Europa, beschikbaar in de nieuwe Vergadering, wordt in Piketty's voorstel gevormd door 4 nieuwe Europese belastingen: een belasting over de winst van grote bedrijven, een progressieve inkomstenbelasting en vermogensbelasting en een CO2-belasting. Dit budget moet worden gebruikt om een Europese sociale zekerheid vorm te geven, zoals een basisinkomen of een Europees minimum loon.

Sommige van deze belastingen komen reeds in afzonderlijke lidstaten van Europa voor. Het is logisch om ze te 'kopiëren' naar Europese schaal of er een Europese component aan toe te voegen aan nationale systemen. Maar deze belastingen hebben gebreken en zijn niet meer geschikt voor de 21ste eeuw. Daarom is het noodzakelijk dat het nieuwe Parlement nieuwe belastingen ontwerpt, die enerzijds de verhoudingen tussen Europese burger, overheid en economie verbeteren, anderzijds Europa een eigen identiteit geven en het debat binnen de Europese politieke ruimte versterken. Hiervoor heb ik in voorgaande nummers voorstellen gedaan. Het Europese belastingstelsel zou moeten bestaan uit twee nieuwe, innovatieve belastingen. Een progressieve vermogensgroei belasting en een profielbelasting voor bedrijven. Deze nieuwe belastingen zijn regulerende belastingen en kunnen ingezet worden om de vermogensongelijkheid in Europa te bestrijden en de Europese economie duurzaam en cyclisch te maken.

Maar deze fiscale instrumenten alléén zijn echter niet voldoende. Ze hebben beperkingen: ze creëren weliswaar harde bovengrenzen en scheppen daarmee de condities waarbinnen onze economie als geheel, en de bedrijfssectoren afzonderlijk opereren, maar ze zijn niet in staat het transformatieproces zelf te reguleren. Anders gezegd, om de 'donut' beeldspraak van de econome Kate Raworth te gebruiken, de kans is groot dat de belastingen weliswaar in staat zijn de ecologische overschrijdingen (van de donut) en vermogensexcessen terugdringen, maar daarbij

‘aan de onderkant’ een grote sociale uitval veroorzaken. Mensen raken door deze transformatie werkeloos, verliezen inkomen, woning, zorg of andere basisvoorzieningen. We moeten bedenken dat Europa momenteel een veel te grote ecologische voetafdruk heeft. Deze belastingen zijn in staat om de voetafdruk ‘kleiner’ te maken, maar dat zal niet zonder een vorm van ‘krimp’ gaan. Minder consumptie betekent echter minder productie, betekent minder werkgelegenheid, betekent grote sociale risico’s. Hoe moeten we daar mee om gaan? Hoe garanderen we bestaanszekerheid in dit transformatieproces?

We hebben hiervoor een lange termijn visie nodig waarin we de economie van de toekomst uiteenzetten. Ik zal die in het volgende nummer van dit tijdschrift beschrijven: ‘van consumptie-economie naar participatie-economie’). Maar allereest hebben we een stevige ‘bodem’ in de samenleving nodig om die sociale uitval te voorkomen of op te vangen als ze zou optreden. Piketty’s suggesties, een Europees minimum loon, een basisinkomen, zijn niet goed uitgewerkt en missen samenhang met de voorgestelde nieuwe belastingen. Er ontbreekt een samenhangende visie op een Europees sociaal zekerheidsstelsel.

Het nieuwe stelsel dat ik hier zal beschrijven reikt verder dan een basisinkomen of Europees minimum uurloon. Mijn stelling is dat we de arbeidsmarkt en sociale zekerheid diepgaand moeten worden geïntegreerd waarbij inkomen én werkgelegenheid permanent worden (her)verdeeld. Het hart van het nieuwe, geïntegreerde systeem is een nieuw instrument, - de arbeidstijdrecht en daaraan gekoppelde digitale munt Ora – centraal staan.

Kritiek

In Nederland bedraagt het bruto minimum uurloon € 10,77 (vanaf 1-7-2020, bij een 36urige werkweek). De hoogte van de bijstandsuitkering is gekoppeld aan het minimum loon (100% voor gezin, 70% voor alleenstaande (€7,54) en een kostendelersnorm voor meerpersoonshuishouden). Deze koppeling is uniek in de wereld. De meeste landen hanteren geen koppeling tussen minimum uurloon en bijstand. Nog veel landen in de wereld hanteren niet eens een minimum uurloon en laten de loonvorming aan de markt over. In Europa zijn nog 6 landen die geen wettelijk minimum uurloon hebben ingevoerd, (in die landen wordt het minimum uurloon in verschillende collectieve overeenkomsten vastgesteld). Duitsland heeft pas recentelijk (2015) een minimum uurloon ingevoerd. Hoewel het nut en de noodzaak evident lijken, - namelijk uitbuiting van laaggeschoolde werknemers tegengaan - zijn er toch veel aarzelingen en twijfels over dit systeem. Werkgevers kunnen op vele manieren de normen ‘ontwijken’. De verschillen in Europa zijn groot. Voor een Nederlander is het

minimumloon een echt minimum, voor een Poolse arbeidsmigrant is het een royaal inkomen. Ook de belastingwetgeving versterkt de problemen.

De hoge loonbelasting verergert de problemen. Het drijft de lonen op, vergroot de verschillen en *veroorzaakt* daarmee het ontstaan van zwart werk, want werknemer en werkgever hebben baat (= meer inkomen en/of lagere kosten) bij ontduiking van de belasting. Een andere serieus probleem is de differentiatie van de bijstand naar huishouden. Werklozen zijn kwetsbaar. Als werklozen elkaar willen helpen, dingen samen doen, dan worden ze financieel gestraft. Samenwonen wordt gestraft. Daarom kiezen velen liever voor 'apart' wonen, omdat 2 x 70% nog altijd meer is dan 100%. De kostendelersnorm is een frustratie voor veel meerpersoonshuishoudens. Ook speelt het hebben van minimum basisvoorzieningen (huisvesting, zorg, onderwijs) geen rol bij de 'strijd' om inkomen en arbeid, wat soms tot onmenselijke situaties en keuzes leidt. Kortom, het wettelijk minimum uurloon en de koppeling tussen minimumloon en bijstandsuitkering is een wet vol gaten en halve oplossingen.

Werkgevers en werknemers staan lijnrecht tegenover elkaar als het om hervormingen van de arbeidsmarkt gaat. Werkgevers willen het minimum loon verlagen of afschaffen; De vakbonden (FNV) willen het minimum verhogen naar €14,--. De werkgevers willen de koppeling tussen bijstand en loon afschaffen. Want hoe groter het verschil tussen uitkering en werk, hoe groter de prikkel om te gaan werken. Een basisinkomen is een gruwel. Wie gaat er nog werken als hij 'gratis geld' krijgt. Het is een uitermate onvruchtbare standpuntenstrijd die steeds verder escaleert en polariseert.

De Nederlandse arbeidsmarkt heeft nog andere grote problemen. Nederland kent meer dan 1 miljoen ZZP-ers. Veel mensen waren voorheen in vaste dienst, werden ontslagen en zijn noodgedwongen als zelfstandige begonnen. Ze worden ingehuurd door bedrijven op het moment zij dat nodig achten. De verschillen tussen vast en flex werk zijn groot. Vast geeft zekerheid. Flexibel werk is omgeven met grote onzekerheid zowel als het gaat om werkzekerheid als sociale zekerheid (bij ziekte of werkeloosheid). Door de wereldwijde concurrentie is de 'just-in-time' en een 'lean en mean' organisatie de norm van alles. D.w.z. een zo efficiënt mogelijke organisatie met een vaste kern en een 'flexibele schil' die op afroep wordt ingeschakeld. Het verscherpt de tegenstellingen op de arbeidsmarkt.

Volgens de neo-liberale visie is de arbeidsmarkt een vrije markt waarin de overheid een minimale rol speelt. De overheid verzorgt slechts een vangnet (sociale zekerheid). Als mensen werkeloos worden, worden ze opgevangen, geholpen bij activering en omscholing. Deze visie is beperkt en bekrompen. De markt zelf maakt namelijk

ongelijk, schept werkeloosheid. Door de kunstmatige scheiding wordt het probleem van de werkeloosheid niet bij de bron bestreden, maar worden slechts de gevolgen aangepakt. In plaats van dat de overheid bedrijven ‘aanpakt’, ‘prikkelt’ ze slechts individuele werklozen. Het leidt niet tot meer werkgelegenheid maar vooral tot stigmatisering onvrede en vergroting van de kloof tussen burger en bestuur. Het wordt hoog tijd dat de bedrijven worden geprikkeld om sociaal te zijn. Winst maken mag natuurlijk nog steeds, onder voorwaarde dat het bedrijf sociaal en duurzaam is.

Vreemd genoeg menen sommigen dat arbeidsmarkt en sociale zekerheid (markt en overheid) nog verder van elkaar moeten worden ontkoppeld. Het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen (UBI) splitst de relatie tussen werk en inkomen volledig. Het is een slecht idee? ‘Gratis geld’, het volledig ‘doorknippen’ van de relatie inkomen-arbeid, is een zeer idealistisch idee, dat alleen werkt in een idealistische samenleving. Ik verwacht niet, het veelgehoorde tegenargument, dat bij invoering mensen ‘lui achterover gaan leunen’ als ze gratis geld ontvangen. Integendeel, ik verwacht dat de invoering van een basisinkomen een groot menselijk vermogen zal vrijmaken. Maar dit weegt niet op tegen een ander veel groter risico: een onvoorwaardelijk basisinkomen invoeren in een samenleving zo ongelijk als de onze, zal tot méér in plaats van minder ongelijkheid van inkomen en arbeid leiden. Een basisinkomen zonder restricties invoeren in onze individualistische en materialistische samenleving zal leiden tot een grote onderklasse die geen toegang tot betaald werk hebben en uitsluitend een basisinkomen ontvangen. Er onstaat een klasse van mensen die zijn ‘afgeschreven’. Daarnaast zal een rijke elite van werkenden en kapitaalbezitters nog rijker worden Het basisinkomen is alleen een goed idee als het samengaat met hervormingen van de arbeidsmarkt en basisvoorzieningen (zorg, onderwijs en huisvesting). Een basisinkomen mag geen verkapte privatisering van de sociale zekerheid worden.

Het omgekeerde geldt ook: veel ideeën om de arbeidsmarkt te hervormen falen omdat ze niet (genoeg) gekoppeld zijn aan sociale zekerheid. Het idee van een 32urige werkweek is te rigide, werkgelegenheidssubsidies zijn ad hoc omdat geen koppeling hebben met sociale zekerheid. Arbeidsparticipatie en bestaanszekerheid door een basisinkomen horen samen te gaan. Niemand is gebaat bij een gratis inkomen om te overleven. Mensen willen participeren, ze willen meedoen aan de gemeenschap.

Maar hoe zit het dan met de kosten van het sociale zekerheid? Uit onderzoeken is bekend dat als de overheid meer geld uit geeft aan bijstand, dat ten koste gaat van de werkgelegenheid. Ook de invoering van het basisinkomen heeft dat effect. Volgens het CPB kost een introductie 62 miljard en gaan 600000 banen verloren. Die kosten

moeten opgebracht worden door de werkenden. (waarom draagt arbeid altijd de kosten?) We zitten in een paradoxale situatie. We willen meer zekerheid bieden maar dat gaat ten koste van de economie. Het lijkt een duivelse paradox. Als de basiszekerheid wil verhogen gaat dat ten koste van werkgelegenheid die juist ons de basiszekerheid moet verschaffen.

Om uit deze paradox te komen, moeten we het bestaande economische 'frame' ontstijgen. We moeten nieuwe ideeën oppakken. De oplossing is: bouw een nieuwe sociale zekerheid waarbij de bestaanszekerheid wordt gebaseerd op arbeid en niet meer op inkomen. Mijn voorstel.

Voorstel

Vernieuw en integreer (basis)arbeidsmarkt en sociale zekerheid door middel van de uitgifte van arbeidstijdrechten (Ora's).

Toelichting

Een arbeidstijdrecht is een recht op arbeidstijd en dus arbeid. Het is een recht op werk en inkomen. Arbeidstijdrechten worden uitgedrukt in uren. Het is dus geen geldbedrag maar een tijdseenheid. Deze tijdseenheid wordt 'verzilverd' door te werken. Het wordt omgezet in een basisloon. De (arbeids)tijdrechten worden kwantitatief uitgedrukt in Ora, dat afgeleid is van Hora (uur). De Ora is het recht op 1 uur arbeidstijd tegen het vastgesteld netto minimum uurloon. Ik zal beide begrippen (Ora en arbeidstijdrecht) vaak door elkaar gebruiken.

Een nieuwe sociaal zekerheidstelsel gebaseerd op arbeidstijdrechten is geen sociale zekerheid in de klassieke zin van het woord. Het is veel meer: het herverdeelt arbeid, garandeert een basisinkomen, hervormt de arbeidsmarktverhoudingen en integreert sociale zekerheid en arbeidsmarkt.

De tijdrechten-cyclus

Het hart van het nieuwe stelsel is een is de tijdrechten-cyclus. In deze cyclus speelt de overheid een actieve en regulerende rol bij het ontstaan van arbeidsrelaties tussen werknemers en werkgever. Die rol is primair gericht op gelijke verdeling van arbeid. De cyclus begint en eindigt bij de overheid. De overheid 'reikt' gelijke hoeveelheden Ora's uit aan (een selectie van) werknemers/burgers. Dat zijn individuele 'rechten' op arbeid die een vast basisloon/inkomen garanderen. Praktisch betekent dit dat alle burgers een Ora-rekening bij de Nederlandse bank krijgen waarop maandelijks een hoeveelheid tijdrechten (Ora's) worden gestort. Tijdens een arbeidsrelatie tussen werkgever en werknemer *kunnen* deze arbeidsrechten van werknemer naar werkgever

worden overgedragen. Het betekent dat ook alle (deelnemende) bedrijven ook een eigen Ora-rekening bij de Nederlandse Bank moeten hebben. De eerste Ora-banen zullen naar verwachting bij de overheid ontstaan, maar ook de markt zal ze snel oppakken omdat het bedrijven voordelen geeft. Met een Ora-chipkaart worden door de werknemer gewerkte uren van zijn Ora-rekening overgeschreven naar de Ora-rekening van de werkgever. De werkgever ontvangt van de overheid voor deze Ora's het wettelijk minimum-uurloon die de werkgever vervolgens als basisloon aan de werknemer uitbetaald. De werkgever betaalt natuurlijk *bovenop* het basisloon van de overheid ook het in een arbeidscontract overeengekomen salaris uit. Maar dit salaris zal lager zijn. Anders gezegd, het loon dat nu nog wordt ontvangen van alleen de werkgever, zal in het nieuwe systeem gesplitst wordt in twee componenten: een netto basisloon van de overheid (waar geen belasting over hoeft te worden betaald) en het 'bovenloon' van de werkgever.

Tegenover de daling van de arbeidskosten van de werkgever staat een stijging van de belasting ten gevolge van een nieuw in te voeren bedrijfsbelasting (de profielbelasting, zie nummer 2). De werkgevers zullen dus veel meer belasting moeten betalen, omdat de overheid die belasting nodig heeft om de basislonen uit te betalen. In werkelijkheid wordt er nauwelijks meer geld rondgepompt omdat tijdrechten als aftrekpost in het nieuwe belastingstelsel worden opgenomen. Het doel van deze schijnbaar ingewikkelde vestzak-broekzak operatie is de overheid een 'handvat' te geven om belasting op arbeid te verschuiven naar belasting op kapitaal en milieu. De profielbelasting is namenlijk een belasting die *alle* productiefactoren belast, terwijl de aftrekpost slechts arbeid betreft. Het netto effect is dat arbeid fors goedkoper wordt, en het gebruik van milieu en kapitaal duurder worden. De kosten van milieu en de sociale kosten van technologie (kapitaal) kunnen op deze wijze worden doorberekend aan de economie. Kortom, het basisloon is de 'hevel' waarmee we de economie sociaal en ecologisch maken.

Ora en arbeidsmarkt

Arbeidstijdrechten in combinatie met belastinghervormingen veranderen het aangezicht van de arbeidsmarkt. De huidige arbeidsmarkt kenmerkt zich door harde schotten die door ons belastingstelsel in stand worden gehouden (zwart werk, wit werk en onbetaald vrijwilligerswerk, werk dat niet meer door de overheid kan worden betaald) en door een scherpe tweedeling tussen vast en flexibel werk. In de nieuwe arbeidsmarkt wordt de loonbelasting geleidelijk afgeschaft of omgezet naar de profielbelasting, waardoor alle schotten wegvallen, en vervalt het onderscheid tussen vast en flexibel contracten omdat in principe iedereen gelijke arbeidstijdrechten krijgt.

Alle vormen van arbeid worden dus weer één ruimte van arbeidsrelaties samengebracht. Er bestaan geen onbetaalde banen meer, geen zwarte banen, witte banen, vaste banen of flexibele banen. Er zijn alleen nog maar banen.

Maar arbeidstijdrechten scheppen wel een nieuw onderscheid: een baan kan met en zonder een arbeidstijdrechtentransactie verlopen. Er ontstaat een basis-arbeidsmarkt waarin de overheid sturend optreed door uitgifte en opname van arbeidstijdrechten, en daarnaast een overheidsvrije arbeidsmarkt. De banen in de basis-arbeidsmarkt (basisbanen) zijn niet alleen gesubsidieerde banen bij de overheid. Natuurlijk zal de overheidssector zelf als werkgever veel tijdrecht-transacties uitvoeren, maar de overgrote meerderheid van de banen met arbeidstijdrechten zijn ‘gewone’ banen bij ‘gewone’ bedrijven in de private sector, waarbij werknemers naast basisloon een gewoon loon van de werkgever ontvangen.

Het onderscheid tussen basisbaan en niet-basisbaan valt samen met het onderscheid tussen geregistreerd en ongeregistreerd werk. Alle tijdrechten vereisen verplichte registratie van de transactie volgens bepaalde vaste regels. Voor arbeidsrelaties waarin geen tijdrechten worden uitgewisseld hoeven geen uren te worden vastgelegd. Natuurlijk hebben veel bedrijven nu al een systeem van arbeidstijdregistratie dat niet zal worden afgeschaft.

Voor een werkgever zijn de arbeidskosten van geregistreerd werk fors lager, omdat de overheid zelf het basisloon van de werknemer betaald, zodat werkgever zelf een veel lager salaris zal betalen. Bij ongeregistreerd werk zal de overheid geen basisloon betalen en wordt de werknemer dus duurder. De hogere kosten zullen gevolgen hebben voor werknemer én werkgever. Bij ongeregistreerd werk verliest óf de werkgever zijn aftrekpost, óf de werknemer zijn basisloon. Natuurlijk mogen ze in onderling overleg de pijn verdelen. En uiteraard wordt die pijn minder relevant naarmate het arbeidsinkomen van de werknemer hoger is.

De arbeidsrechtenboekhouding is een dubbelboekhouding. Beide partijen, werknemer en werkgever registreren de arbeidstijdrechtentransactie op hun eigen Ora-rekening. Omdat deze rekeningen overheids-rekeningen zijn is handhaving en controle op fraude eenvoudig uit te voeren.

De verhouding tussen overheid geregistreerde en ongeregistreerd werk wordt in belangrijke mate bepaald door de omvang van de tijdrechten die een overheid uitgeeft en is een belangrijke beleidsparameter voor de overheid. In principe kan *alle* arbeid geregistreerd worden uitgevoerd maar ik verwacht dat de uitgifte van arbeidstijdrechten *in eerste instantie beperkt* zal zijn en zich zal richten op bepaalde

groepen (werklozen, jongeren, ouderen) en op bepaalde werkzaamheden (groene bedrijven, dienstverlening in de gesubsidieerde sector). De uitgifte zal geleidelijk aan worden uitgebouwd.

De relatie tussen geregistreerde arbeidsmarkt en ongeregistreerde arbeidsmarkt kent vele facetten. De ‘wisselwerking’ tussen beide markten kan fiscaal (via de profielbelasting) worden gestuurd. Het is te verwachten dat de basis arbeidsmarkt zal een natuurlijke bron, broedplaats en kraamkamer van nieuwe ondernemingen zal worden, waarbij het basisloon gebruikt wordt om de arbeidskosten aanvankelijk laag te houden. Fiscaal kan vanaf een bepaalde bedrijfsomvang de belasting worden verhoogd waarmee werkgelegenheid een ‘overstap’ kan maken van geregistreerd naar ongeregistreerd. Het basisloon maakt het mogelijk dat onbetaald, huishoudelijk- en vrijwilligerswerk normaal betaald werk wordt. Dit heeft een grote impact op de culturele en de zorgsector waar veel vrijwillgers banen bestaan. Een filmcentrum kan zijn kassa’s voortaan bemensen met betaalde krachten, een verzorgingstehuis kan zijn vrijwilligers een vaste baan aanbieden, enz. enz. Er ontstaat veel nieuwe en duurzame werkgelegenheid. Niet alleen de arbeidsparticipatie stijgt, er zal ook nieuwe betaalde werkgelegenheid ontstaan.

Ook de arbeidsmarktverhoudingen tussen werknemer en werkgever zullen veranderen. Elke werkgever zal bovenop het basis uurtarief zijn eigen uurtarief met de werknemer uit onderhandelen. De werknemer weet dat hij altijd tenminste verzekerd is van een basisloon, wat in principe zijn onderhandelingspositie sterker maakt. Een werkgever heeft niet de macht om iemand minder dan minimum te betalen (tenzij uiteraard in een ongeregistreerde arbeidsrelatie).

Ora en de verdeling van werkgelegenheid

Met de introdutie van arbeidstijdrechten krijgt de verdeling van werkgelegenheid prioriteit boven de groei van werkgelegenheid. Dat is een fundamentele wijziging van overheidsbeleid. Tot nu toe, zetten lidstaten en de EU zelf, maar ook progressieve denkers zoals Varoufakis (Diem25 beweging) en Robert Skidelsky sterk in op groei van werkgelegenheid. Zij menen dat de EU nieuwe werkgelegenheid moet scheppen door grootschalig te investeren in de groene economie. Deze programma’s worden Green New Deals of PEP genoemd. Zij menen dat nu programma’s nodig zijn vergelijkbaar aan New Deal van Franklin D. Roosevelt, ontwikkeld om de grote economische depressie van 30-er jaren aan te pakken.

Dat was een goed idee in de 20ste eeuw, maar het is geen serieuze optie voor de 21ste eeuw. Het grote verschil is de dominante rol die technologie tegenwoordig heeft.

Bijvoorbeeld, de overstap van de fossiele economie naar een duurzame en cyclische economie is een technologische transformatie en dat zal per saldo geen banen opleveren, maar juist veel banen doen verdwijnen. Alle nieuwe technologieen, robots, AI, nanotechnologie, gentechnologie zullen de totale omvang van de werkgelenheid doen *dalen*. Natuurlijk ontstaan er door de nieuwe (groene) technologie nieuwe banen die vaak hooggeschoold zijn, maar het is zeer waarschijnlijk dat een veelvoud van laaggeschoolde arbeid zal verdwijnen.

Natuurlijk kan een overheid grootschalige banenprogramma's opzetten om werklozen te werk te stellen en een inkomen (basisloon plus aanvullend loon) te geven. Uitgangspunt daarbij is meestal dat het tijdelijke overheidsuitgaven zijn en dat alle werkenden uiteindelijk zullen doorstromen naar de private sector. Maar dat is een fictie. Het zal niet gebeuren. Het gevolg is dat de van de overheidsfinancien overbelast raken en uiteindelijk de banenprogramma's noodgedwongen moeten worden afgebouwd. Nee. De uitdaging van de overheid van vandaag is: hoe zorgen we voor een rechtvaardige verdeling van werk, waarbij iedereen kan participeren aan arbeid en de kans heeft een inkomen te verdienen? Dat kan door arbeidstijdrechten in te voeren.

Met de uitgifte van gelijke arbeidstijdrechten aan burgers wordt werkgelegenheid verdeeld. Dit is een fundamenteel en principieel uitgangspunt. De overheid zal zich minder met het volume, lees: de groei van werkgelegenheid bezig houden en meer met de verdeling van werkgelegenheid. De aard en wijze van de verdeling kan op vele wijze worden uitgewerkt en is sterk afhankelijk van de bedrijven en werknemers die deelnemen aan de arbeidstijdrechten cyclus, zowel in aantal als in aard van de bedrijven. De overheid kan voorwaarden koppelen aan uitgifte en inname van Ora's. Ze kan de Ora koppelen aan een ruimhartige of een strenge sociale zekerheid, handel in Ora's toestaan de Ora als betaalmiddel uitbouwen. Ale deze extra vrijheidsgraden doen echter niets af aan het principiële startpunt: iedereen ontvangt even veel rechten voor arbeid.

De impliciete doelstelling van arbeidstijdrechten is dat verdelen van werkgelegenheid een overheidstaak is die zwaarder weegt dan groei van werkgelegenheid. Groei van werkgelenheid is primair een taak van de (markt)economie. Verdelen is een taak van de overheid. Door het accent op verdeling te leggen zal een arbeidsmarkt beter en sneller 'reageren' op technologische vernieuwingen. Niemand weet hoe de werkgelegenheid zich in de toekomst zal ontwikkelen. Of de hoeveelheid arbeid nu schaarser wordt door technologieën zoals robots en AI, of de hoeveelheid arbeid nu toeneemt, bijvoorbeeld door het creatieve potentiaal dat wordt aangeboord met de

introductie van een basisinkomen, door als overheid continu te focussen op verdeling blijft het werkgelegenheidbeleid sociaal en rechtvaardig.

De overheid kan ook arbeid en onderwijs nauwer met elkaar verbinden door de mogelijkheid te scheppen dat arbeidsrechten worden omgewisseld in onderwijsrechten. Dat zorgt er voor dat automatisch extra onderwijs-inspanningen worden gedaan als de aard van de ontwikkeling van e arbeid dat vraagt en andere kwaliteiten van werknemers nodig zijn.

Het verschil met de huidige arbeidsmarkt kan niet groter zijn! Nu leidt elke crisis tot hoge werkeloosheid leidt en toenemende ongelijkheid. Arbeidstijdrechten daarentegen zorgen voor een stabiele samenleving. En een stabiele samenleving is weer de basis voor economische groei. Deze groei zal niet meer plaatsvinden via consumptie maar via diensten op het terrein van onderwijs, zorg, cultuur, huisvesting en (burger)participatie waarover later meer.

Ik verwacht dat de Ora, zeker in het begin, vooral een rol zal spelen in de verdeling van laagbetaalde arbeid. Voor hoogbetaalde arbeid, met uurlonen boven de € 200,- per uur heeft de afsplitsing van het netto basisloon (van ongeveer € 8,- per uur) weinig toegevoegde waarde. Noch de werkgever, noch de werknemer worden er door geprikkeld. Ook de noodzaak van verdeling is niet aanwezig omdat dit type arbeid meestal schaars is. Toch zijn er ook overwegingen om ook hoogbetaalde arbeid ‘onder het arbeidstijdrechten’ regiem te laten vallen. Allereerst is er de overweging van rechtvaardigheid. Iedereen heeft gelijke rechten. Maar het kan ook van belang zijn voor de functies van tijdrechten die we hierna bespreken: de handel in arbeidsrechten, de tijdrecht als betaalmiddel en de integratie met de sociale zekerheid.

Aangezien in het begin zeker niet duidelijk is hoeveel arbeidsrechten tegen welke gegarandeerde waarde een overheid moet uitgeven, ligt het voor de hand de uitgifte periodiek (maandelijks) uit te voeren, zodat kan worden bijgestuurd op ontwikkelingen in de arbeidsmarkt.

Ora als sociale zekerheid

De Ora’s zijn bedoeld om iedereen betaalde arbeid te geven, waarbij het minimum loon gegarandeerd is door de overheid zelf (het basisloon). Maar hoe zeker is het dat je ook (geregistreerd) werk zult vinden waarbij je de Ora’s kan overdragen aan een werkgever? Wat nu als er geen werkgever bereid is, ondanks de fiscale prikkel, - de aftrekpost van het basisloon – je te werk te stellen? Wat nu als er teveel Ora’s in omloop zijn? Wat als het aanbod van Ora’s groter is dan de vraag? Allereerst is natuurlijk een ‘zaak’ van de overheid zelf. Als de aansluiting faalt kan de overheid zijn

beleid wijzigen door de uitgifte te verlagen of de werklozen nadrukkelijker te helpen bij het vinden van geregistreerd werk. Desondanks is er de mogelijkheid dat iemand geen (geschikt) werk kan vinden. Op dat moment treedt de sociale zekerheid verbonden met het tijdrecht in werking.

Er zijn ontelbare wijzen om de sociale zekerheid ‘in te richten’, mede afhankelijk van de politieke kleur van het bestuur van een samenleving. Het ontwerp dat ik hier schets is slechts een voorbeeld. Het heeft een drempelwaarde voor basisinkomen, een maximum Ora-tegoed, en staat toe dat Ora’s wordt gehandeld, en garandeert basisgoederen en voorzieningen door de Ora als betaalmiddel te gebruiken.

In dit ontwerp mogen Ora’s van een Ora-rekening boven een bepaalde drempelwaarde worden omgezet in een basisinkomen (conversie-drempel). Potentieel basisloon wordt dus een gegarandeerd basisinkomen. Stel iemand ontvangt 36 x 4 = 128 Ora per maand. Na een jaar, zonder werk, heeft de persoon 12 x 128 = 1536 Ora op zijn rekening staan. Dit is een aanzienlijk vermogen, dat echter niet kan worden aangesproken zonder te werken. Een persoon kan alle Ora’s boven deze grens (1536) aan de overheid terug verkopen tegen 70% van de waarde. Na een jaar werkloosheid wordt basisloon dus basisinkomen.

Er is ook nog een tweede grens. Ora’s kunnen niet worden geaccumuleerd. Als de Ora-rekening meer dan 3 jaar tijdrechten bevat (4608 Ora) kan zal de overheid geen Ora’s meer op de rekening storten. Dus in tegenstelling tot geld is het niet mogelijk een vermogen aan Ora’s op te bouwen. De Ora kan dus in tegenstelling tot geld NIET geaccumuleerd worden. Ora’s *moeten* worden uitgegeven.

Wat doe je als iemand wel over Ora’s beschikt maar het vermogen lager is dan 1536 Ora en ze dus nog niet kunnen worden ingewisseld tegen een basisinkomen? In ons huidige stelsel is bijstandsverstrekking gekoppeld aan een tegenprestatie. De overheid eist dat de werkloze solliciteert, arbeidsmarkt-trajecten of andere soorten activering volgt, zich omschoolt etc. Sommige overheden verlagen de bijjstandsuitkering bij weigering of gebrek aan inspanning. Er wordt zware druk uitgeoefend op de werkloze om een vorm van tegenprestatie te leveren. Dit is sociaal een zeer verwerpelijk systeem, omdat het gemeenschapsgevoel aantast. Beter is een om het initiatief niet bij de overheid maar bij de burger te leggen. Laat de werkloze zelf zijn wijze van handelen bepalen.

Hoe? Er zijn aantal mogelijkheden.

- Bouw een buffer op om periodes van werkeloosheid te overbruggen (of neem een verzekering hiertegen)

- De werkloze kan zijn ‘recht’ halen bij de overheid, d.w.z. actieve steun vragen bij de overheid om een baan te vinden waarbij hij zijn Ora’s kan inzetten. De overheid moet hier de prestatie leveren.
- Iemand kan ongeregistreerd werk verrichten, als Ora’s niet direct inwisselbaar zijn.
- Iemand kan gaan samenwonen. Basisbanen en basisinkomens zijn namelijk stapelbaar. D.w.z. de bedragen worden niet gekort als je samenwoont in een gezin of andere samenlevingsvorm. Aangezien de kosten dalen als je ze deelt, kan er veel eenvoudiger een buffer opgebouwd worden voor moeilijke tijden.

De werkloze kan nog twee andere zaken in overweging nemen:

- Hij kan zijn Ora’s verkopen aan andere mensen.
- Of hij zijn Ora’s als betaalmiddel gebruiken om basisvoorzieningen (zorg, wonen onderwijs) en basisgoederen (lokaal voedsel) te kopen.

Hoe dan ook geldt, dat Ora’s een gegarandeerd vermogen zijn. De werkloze weet dat hij een fors vermogen op zijn rekening heeft staan. Het moet alleen op de juiste manier vinden om het aan te spreken.

De laatste twee optie gaan we hieronder verder uitdiepen.

Handel in Ora’s

Naarmate de uitgegeven hoeveelheid tijdrechten groter wordt zal het noodzakelijk worden meer flexibiliteit in de tijdrechtencyclus in te bouwen. Dat kan door toe te staan dat arbeidstijdrechten worden verhandeld. Onze samenleving bestaat uit heel veel verschillende mensen met verschillende beroepen, talenten en voorkeuren, die soms veel, soms juist weinig willen werken. Op een speciaal op te zetten beurs kunnen mensen die meer willen werken, arbeidstijdrechten kopen van mensen die minder willen werken of omgekeerd. De handelsprijs van de arbeidstijdrecht is niet gelijk aan de door de overheid gegarandeerde waarde maar wordt bepaald door vraag en aanbod. Verkoop van Ora’s op de Ora-beurs levert een alternatief ‘inkomen ‘. Naar verwachting zal de opbrengst minder zijn dan het minimum uurloon dat je ontvangt bij arbeid, omdat de handelsprijs een waarde heeft waarin beide partijen (koper en verkoper) winnen bij de transactie. De verkoper hoeft niet te werken en ontvangt toch een inkomen, maar niet zoveel als hij zou kunnen verdienen door te werken. De koper die juist graag wil werken realiseert nu extra werk met een ‘lager’ basisloon omdat de prijs van de gekochte Ora’s ervan moet worden afgetrokken.

Handel in arbeidstijdrechten maakt de arbeidsmarkt flexibeler en vriendelijker. Zonder handel vormt een arbeidstijdrecht niet alleen een recht maar kan ook ‘omslaan’ in een arbeidsplicht. Want, zonder handel, wordt inkomen alleen gerealiseerd door arbeid, en alleen door arbeid. Natuurlijk kan de de conversiedrempel voor het omzetten van Ora’s naar een basisinkomen naar 0 verlaagd worden. Maar het is beter en effectiever handel te toe te staan en te stimuleren. De handel levert direct ‘inkomen’ op. Met de

handel in Ora's kan het systeem aanzienlijk worden uitgebreid tot meer categorieën van arbeid. In principe dient de staat mensen niet te dwingen tot werk. Mensen zijn vrij om te beslissen wat en wanneer ze zullen werken.

De handel in Ora's kan ook schommelingen in de werkgelegenheid tussen verschillende sectoren opvangen. Of de hoeveelheid arbeid nu schaarser wordt, bijvoorbeeld door technologieën zoals robots en AI, of de hoeveelheid arbeid nu toeneemt, bijvoorbeeld door het creatieve potentiaal dat wordt aangeboord met de introductie van een basisinkomen, steeds zal dit verdeelsysteem inkomen en arbeid blijven verdelen. Dit staat in schril contrast met de huidige arbeidsmarkt, die in tijden van crisis tot hoge werkeloosheid leidt en de ongelijkheid enorm vergroot. Arbeidstijdrechten zorgen voor een stabiele samenleving. En een stabiele samenleving is weer de basis voor economische groei. Deze groei zal niet meer plaatsvinden via consumptie maar via diensten op het terrein van onderwijs, zorg, cultuur, huisvesting en (burger)participatie waarover later meer.

Ora als betaalmiddel

Het gebruik van arbeidstijdrechten kan verder worden uitgebouwd door het om te bouwen tot een echt digitale munt. De Ora klinkt als Euro maar ze zijn totaal verschillen betaalmiddelen. De Ora is een tijdseenheid. De uitdrukking 'tijd is geld' is hier letterlijk te nemen. Het is de 'achterkant' van geld. Een economische transactie tussen producent en consument (ik koop iets) is namelijk onderdeel van een groter cyclisch proces. De achterkant van het proces is dat de consument alleen goederen of diensten kan kopen als hij een inkomen uit arbeid ontvangt. En de producent kan alleen maar verkopen als er werknemers zijn die het product maken. Dus het spiegelbeeld van de economische transactie is een transactie van arbeid tussen werkgever en werknemer. Die arbeid wordt betaald tegen een bepaald uurtarief. Er wordt dus nu al in tijd gehandeld! Maar de prijs varieert sterk. Met de Ora leggen we een basis, een harde bodem in de verder vrije arbeidsmarkt. Die basis in het minimum uurloon, dat vast en onveranderlijk is.

Waarom zouden we de Ora als betaalmiddel invoeren? De Ora creëert een apart (gelokaliseerd) geldcircuit en dat biedt grote mogelijkheden om bijvoorbeeld basisvoorzieningen te garanderen aan iedereen of lokale economieën te versterken. Natuurlijk kan normaal geld dat ook. Geld is immers ook een deel van een transactie tussen producent en consument. Geld ondersteunt de reële economie. Helaas is deze kernfunctie van geld naar de achtergrond gedrukt. De reële economie is speelbal geworden van de financiële markten, waarbij de economie slechts wordt gebruikt om vermogens te laten groeien en kapitaal te laten accumuleren; met een groeiende

ongelijkheid tot gevolg. Om nieuwe gemeenschappen te laten ontplooien, lokaal maar ook regionaal, nationaal continentaal, ja zelfs mondiaal is het allereerst noodzakelijk om een nieuw betaalmiddel te introduceren dat is ‘ontkoppeld’ van dit destructieve proces. De Ora kan die rol vervullen.

Merk op dat de Ora zich onderscheid van andere nieuwe betaalmiddelen, zoals LETS (een Lokaal Economisch Transactie Systeem). Deze munten worden gebruikt door burgers om goederen en diensten te ruilen (zoals Noppes). De Ora is ook geen digitale munt waarmee bedrijven onderling goederen en diensten kunnen betalen (zoals de Utrechtse Euro of de Alkmaarse Vix). Deze munten focussen zich op economische transacties en zijn heel goed in staat een lokale economie te bouwen, maar ze zijn niet geschikt om arbeid te verdelen en hechte gemeenschappen op te bouwen. De stichting Stro heeft ‘Ander geld’ software ontwikkelt waar je geld kenmerken kunt meegeven, zoals een minimumtijd inbouwen voordat je het andere geld weer in Euro’s mag omwisselen. Het heeft daarmee reeds karakteristieken van de Ora, maar het geeft nog onvoldoende greep op de ‘geldhoeveelheid’ en de criteria voor uitgifte en inname van tijdrechten. Alles wordt nog te veel ‘overgelaten’ aan het individu of het bedrijf, en de overheid speelt een relatief geringe rol.

Voor de opbouw van een hechte gemeenschap met een lokale cyclische economie heb je meer nodig: de lokale markt, overheid en democratie moeten samengesmolten worden tot een hechte eenheid. We willen nieuwe lokale werkgelegenheid vasthouden. We willen geen vrijwilligerswerk scheppen, maar normaal betaalde arbeid. We willen dat de basisvoorzieningen ‘vanzelfsprekend’ worden, gegarandeerd door de overheid, die snel toegankelijk zijn zonder veel bureaucratie. We willen stevig kunnen sturen met betrekking tot het handhaven van de ecologische grenzen. We willen dat dat de burger nauw betrokken wordt en kan mee-besluiten over de keuzes die lokaal worden gemaakt. We willen een levendig debat en democratie. Startpunt van dit alles is de Ora.

Bij de allereerste betaalmiddelen, bijvoorbeeld gouden munten, werd geld ‘gedekt’ door de waarde van het betaalmiddel. Later, toen er bankbiljetten kwamen, werd de waarde van geld gedekt door de goudvoorraad van staten. De laatste decennia, in het digitale tijdperk, scheppen we geld uit het niets, meestal in combinatie met het aangaan van een schuld. Om de Coronacrisis te bestrijden lijken we nog verder te gaan. Er is sprake van invoering van helikoptergeld: we geven iedereen geld (we strooien het eenvoudig uit een ‘helikopter’) zonder dat er nog iets tegenover staat. Wij zijn aanbeland op volstrekt onbekend terrein met veel onzekerheden. Niemand kan inschatten of het gevaar van inflatie of deflatie zal komen. Iedereen heeft zo zijn

opvattingen over de toekomst, maar er is de gemeenschappelijke lijn is dat we niets zeker weten! En dat is niet een erg geruststellende gedachte om een samenleving op te bouwen. De Ora is anders. De Ora biedt zekerheid. Want de dekking van de Ora wordt gevormd door menselijke arbeid. Die is waardevast. Een Ora is een verhandelbare arbeidstijdrecht. Bovendien scheppen we geld niet om het ook weer te vernietigen. Ora's worden niet door de centrale bank, maar door de overheid uitgegeven. Er is evenwicht in het systeem. En evenwicht biedt zekerheid.

Ora-economieën

In Ora-economieën wordt de Ora als een digitaal betaalmiddel ingezet. Er bestaan dus geen munten of biljetten. De Ora's worden uitsluitend tussen rekeningen verplaatst. Bij werk-verzilvering tussen een rekening van werknemer naar werkgever. Ook als Ora's gebruikt worden als betaalmiddel voor goederen en diensten worden Ora's van de consument-rekening naar de producent-rekening, waarin de winkel (als intermediair) een eigen marge mag toevoegen. Welke goederen en diensten verkocht en gekocht kunnen worden is afhankelijk van de keuzes en de doelstellingen die de overheid met de opbouw van de Ora-economie wil realiseren. Er kan gehandeld worden op een Ora-beurs tussen burgers. De Ora-rekeningen lopen niet bij particuliere banken maar zijn rekeningen die elke burger heeft bij een overheidsbank. De overheid stort Ora's op rekeningen van burgers. En neemt Ora's weer in via de rekeningen van werkgevers. De ORA is een overheidsinstrument en dat primair is bedoeld om een brede basisfunctionaliteit van de gemeenschap te verzekeren. De Ora-economie is betrekkelijk gesloten en kan daarom afgeschermd worden van de financiële markten. Elke overheidsschaal, elke samenleving kan zijn eigen Ora-rekeningen maken, zijn eigen doelstellingen opstellen en toepassingen bedenken.

Ora-economieën zullen het juiste evenwicht moeten zoeken. Een onbeperkte geldschepping is uitgesloten. Er wordt een eenduidige tijdcyclus gevolgd: De burger krijgt Ora's van de overheid. De burger gebruikt de Ora's zodat ze bij bedrijven komen. De bedrijven wisselen ze in. We streven naar evenwicht waarbij uitgifte en inname van Ora's stabiel is. M.a.w. een situatie waarbij geldschepping en geldvernietiging gelijk aan elkaar zijn.

De **Ora op nationale schaal** kan gebruikt om de arbeidsmarkt en sociale zekerheid te hervormen. Hierboven is een schets gegeven hoe met een nationale Ora kan de complete arbeidsmarkt worden hervormd en stevige basisvoorzieningen worden gegarandeerd. Met de Ora's realiseren we basisbanen, een basisinkomen en verzorgen we basisgoederen en basisvoorzieningen. Ora's kunnen dus niet gebruikt worden om op vakantie te gaan naar Italië, want je kan ze daar niet inwisselen. (Italië

kent misschien ook wel Ora's, maar die zijn niet inwisselbaar tegen Nederlandse Ora's). Maar ze kunnen wel gebruikt worden op een bloemkool te kopen bij een kleine Ora-gecertificeerde supermarkt die zijn producten betrekt van boeren uit de omgeving.

De EU kan de **Ora op Europese schaal** introduceren naast de Euro. De munten kunnen elkaar ondersteunen. De Europese Ora zou het hart van een Europees werkgelegenheidsbeleid en/of een Europees basisinkomen kunnen worden. Regionale werkgelegenheid kan worden gestimuleerd door Europese subsidiestromen om te zetten in uitgifte van Ora's, waarbij de regionale Ora's de regio niet kunnen verlaten.

Maar naar verwachting zal de Ora beginnen met veel kleinschalige toepassingen **op lokale schaal.** De Ora kan lokale economieën revitaliseren. De Ora kan goed gebruikt worden om arbeid in de lokale economie binnen een gesloten circuit vast te houden. Voor een opbouw van de lokale economie kunnen bedrijven 'Ora-gecertificeerd' worden als ze lokale producten (van lokale boeren) verkopen. De afrekening verloopt net als met een Pinautomaat. Je rekent af met de ORA-automaat. De waarde van de Ora als betaalmiddel is gelijk aan de garantiewaarde voor bedrijven. Er kunnen nieuwe bedrijven ontstaan die speciaal zijn georganiseerd voor de Ora-economie. Maar het is natuurlijk ook mogelijk dat bestaande bedrijven een Ora-certificering aanvragen. In het begin zal een goed en doordacht toelatingsbeleid nodig zijn om de Ora succesvol in de gemeenschap in te voeren.

Tijdrechten, Ora's, hebben meer toepassingsmogelijkheden dan verdeling van de arbeidstijd. We kunne bijvoorbeeld onderwijs-Ora's invoeren, onderwijsrechten die aan iedere 18jarige worden uitgereikt en recht op onderwijs(tijd) geven gedurende het leven (een education permanente). Jongeren hebben een grote behoefte aan onderwijs en vragen weinig zorg. Omgekeerd ouderen hebben juist meer behoefte aan zorg en minder aan onderwijs. Dus waarom niet de onderwijsrechten vanaf de leeftijd van 50 jaar omzetten naar zorg-Ora's waarmee zorg kan worden ingekocht. Er zijn talloze variaties denkbaar, klein en groot, waarbij de participatie van burgers wordt vergroot. Ora's kunnen de gemeenschap waarlijk tot een gemeenschap samensmelten. Ora's kunnen gebruikt worden om de consumptie-economie om te vormen in een participatie-economie. Maar hierover in het volgende nummer méér.